

Karolina SOBCZYŃSKA*

WARIANTOWOŚĆ PROJEKTOWANYCH MIESZKAŃ JAKO ZASPOKAJANIE ZMIENIAJĄCYCH SIĘ POTRZEB

Mieszkanie jest nie tylko produktem spełniającym podstawowe potrzeby człowieka, ale też miejscem w sensie emocjonalnym. Większość osób przy zakupie mieszkania kieruje się lokalizacją, do której z czasem się przywiązuje. Nierzadko zdarza się, że życiowa sytuacja i potrzeby osób mających mieszkania ulegają zmianie i w tym momencie, szczególnie dla tych związanych emocjonalnie z miejscem, pojawia się przykry problem wieloaspektowej zmiany. Na przykład w wyniku powiększenia się rodziny potrzebny jest dodatkowy pokój i choć mieszkanie jest duże i wygodne, nie ma funkcjonalnej możliwości wydzielenia z istniejącej przestrzeni dodatkowego pomieszczenia. Wieloletnie obserwacje powyższych sytuacji skłoniły autorkę do poruszenia tego problemu i zwrócenia uwagi na potrzebę projektowania mieszkań w taki sposób, by w obrębie tego samego mieszkania można było, w zależności od potrzeb, wydzielić dodatkowe pomieszczenie. Takie podejście do projektowania mieszkań zapewniłoby komfort jego użytkownikom. Uniknęliby oni zmian związanych z przeprowadzką i opuszczeniem miejsca, do którego są przywiązani.

Słowa kluczowe: mieszkanie, wariantowość aranżacji, miejsce, lokalizacja, komfort

1. MIESZKANIE I JEGO ZNACZENIE

1.1. Psychologiczne znaczenie domu, mieszkania

Środowisko architektoniczne oprócz środowiska naturalnego jest również środowiskiem życia człowieka zapewniającym mu poczucie bezpieczeństwa i jakości życia. Człowiek tworzy architekturę, by zapewnić sobie przetrwanie i w pewnym stopniu kontrolę nad środowiskiem naturalnym [Bańka 2002: 243]. Tworzenie architektury przez człowieka od zawsze było wynikiem jego celowej działalności związa-

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa. ORCID: 0000-0002-3105-7195.

nej z terytorialnością, ale również z duchowością, czyli potrzebami egzystencjonalnymi i psychicznymi.

Jako początki struktury domu odpowiadającego dzisiejszemu wyobrażeniu budynku przyjmuje się znalezisko archeologiczne sprzed 10 tysięcy lat odkryte w północnym Iraku [Watkins 1990]. Na terenie Polski wyobrażenie domu znane jest z rekonstrukcji osady w Biskupinie. W zasadzie można stwierdzić, że ewolucja i rozwój struktury domu, począwszy od pierwotnego schroniska, jakim była jaskinia, do projektowanego współczesnego budynku związane są z ewolucją organizacji miejsca w aspekcie potrzeb i modelu rodziny. Organizacja przestrzeni domu jest odbiciem organizacji i struktury rodziny. W niektórych przypadkach czy kulturach pojęcie domu oznacza więź i identyfikację człowieka z miejscem lub określonym terytorium, a niekoniecznie z fizycznym budynkiem. Dla niektórych jest to miejsce urodzenia czy pochodzenia, dla innych może to być miasto, w którym mieszkają.

Znaczenie pojęcia domu w psychologii rozpatrywane jest na kilka sposobów: pod kątem fizyczno-przestrzenno-czasowej struktury [Werner, Altman, Oxley 1985], poczucia satysfakcji [Christensen i in. 1992], a także kulturowych wzorów użytkowania z doświadczeniem fenomenologicznym włącznie [za: Bańka 2002].

W aspekcie psychicznych doświadczeń człowieka dom pełni kilka funkcji, z których jedną jest ustanowienie zewnętrżności i wewnętrżności przez przekształcenie przestrzeni w miejsce, nadanie jej wartości miejsca, którego powstanie z kolei jest warunkiem zapoczątkowania procesu zamieszkania. Wewnętrżność domu wyzwała zakotwiczenie wszystkich życiowych procesów zamieszkiwania w konkretnym miejscu, a także w relacji ze światem zewnętrżnym przez drzwi i okna. Dom jako miejsce zamieszkiwania generalnie ma cechy zamknięcia przez schronienie człowieka w jego przestrzeni, ale częściowo ma też charakter otwarty, ukazując go, jego „ja” w świecie zewnętrżnym. Można powiedzieć, że dom uwiadcza człowieka dla niego samego i zarazem dla świata zewnętrżnego, ponieważ jest sferą prywatności, a jednocześnie sferą uczestniczenia w społeczności świata zewnętrżnego. Obie te cechy domu czy mieszkania występują w różnych proporcjach w zależności od indywidualnych potrzeb jednostki i jej osobowości, a także od wzorców kulturowych, stąd można powiedzieć, że wewnętrżna organizacja mieszkania lub domu jako budynku wolnostojącego odzwierciedla proporcje między potrzebą schronienia, ukrywania „ja” a pokazywania „go” na zewnątrz. Wyżej wymienione funkcje występują razem, ale w różnych proporcjach, które zależą od osobowości człowieka, jego przyzwyczajzeń i indywidualnych potrzeb. Dla jednych dom jest przede wszystkim miejscem do mieszkania, czymś intymnym, kojarzonym z „wewnątrz”, dla innych służy bardziej do wyrażania siebie „na zewnątrz” w relacji do świata zewnętrżnego, jest po prostu fizyczną formą uczestnictwa w społeczności.

1.2. Mieszkanie jako towar lub jako miejsce

Korsec-Serfaty [1985] jako jedną z funkcji domu z perspektywy doświadczeń psychicznych wymienia „uwłaszczenie” otoczenia i jego elementów przez człowieka [za: Bańka 2002]. Określenie to oznacza działania polegające na rozwijaniu i modyfikacji miejsca przez zmianę, modyfikację i transformację elementów świata zewnętrznego oraz elementów związanych z osobowością jednostki. Jest to proces dwukierunkowy, z jednej strony jest to opiekuńczy stosunek do miejsca, a z drugiej korzystanie z niego dla własnych celów. Mieszkanie, które człowiek nabywa, niezależnie, czy jest ono nowe, czy z rynku wtórnego, próbuje modyfikować według własnych potrzeb, upodobań czy sposobu bycia. Nawet niewielkie zmiany zawsze są pewnego rodzaju „uwłaszczeniem”, czyli czynieniem czegoś własnym, indywidualnym, dzięki czemu powstaje obraz przestrzeni spójny z wyobrażeniem siebie. Własne mieszkanie, dom w znaczeniu fizycznym jest budynkiem, lecz w znaczeniu psychologicznym jest miejscem rozwoju tożsamości człowieka i dlatego jest w tym przypadku pojęciem dynamicznym. W tym znaczeniu pojęcie mieszkania zakłada proces ewolucji w czasie, z poziomu indywidualnego na poziom społeczny i jest ono wynikiem procesu zamieszkiwania oraz uwłaszczania znaczeń przestrzennych oraz wartości miejsca [Bańka 2002]. Być może dlatego ludzie przywiązują się do danych lokalizacji, zakorzeniają się w miejscu, ponieważ zawłaszczyli sobie też dane wartości przestrzenne w szerszym znaczeniu oraz obszarze niż powierzchnia ich mieszkania. Zredukowanie znaczenia mieszkania do jego tylko fizyczno-technicznych parametrów, jak winda, klimatyzacja, monitoring, często powoduje utratę autentyczności. Mieszkanie jako własność, struktura z elementami techniki, pozbawione wyżej wymienionych wartości uwłaszczonego terytorium jest tylko towarem, produktem, na który finansowo stać jego użytkownika lub nie. Znaczenie mieszkania, które zredukowano do wartości produktu, na który kogoś stać lub nie, może być kojarzone z pewnego rodzaju poczuciem bezdomności [Berger, Berger, Kellner 1973]. Do poczucia bezdomności często przyczynia się też nadmierna biurokracja, zdepersonalizowany system projektowania przestrzeni mieszkań towarzyszący często procesowi wdrażania dużych programów mieszkaniowych w krótkim czasie. Biurokratyczne i systemowe ujęcie mieszkania jest przeciwieństwem poczucia domu i przywiązania do miejsca. Niewymierne wartości związane z pojęciem mieszkania, takie jak poczucie miejsca, zakorzenienie w nim, przywiązanie emocjonalne, pozostają nawet wtedy, gdy następuje fizyczna likwidacja budynku. Natomiast jeśli nie występuje więź emocjonalna z miejscem ani wyżej wymienione uwłaszczanie elementów otoczenia, czyli nie występuje uczucie identyfikacji z miejscem, to zmiana mieszkania nie generuje żadnych fizycznych i sentymentalnych powrotów do tego miejsca. Przeprowadzka do innego mieszkania nie powoduje poczucia utraty czegoś. Wielu ludzi jednak przywiązuje się do lokalizacji, do otoczenia, najczęściej przez codzienne doświadczanie miejsca, codzienne rytuały, wzory zachowań, takie jak np. codzienne korzystanie z pobliskiego sklepu i cho-

dzenie tam utartymi ścieżkami oraz stosowanie tych samych schematów zakupowych. Dla wielu osób przeprowadzka i opuszczenie miejsca, do którego są przyzwyczajone, stanowi duże obciążenie psychiczne, poczucie utarty czegoś, szczególnie dotyczy to dzieci, które są zmuszone zmienić szkołę, znajomych i przyjaciół, z którymi nawiązały silne więzi. Właśnie dlatego autorka podjęła temat potrzeby elastycznego i empatycznego projektowania mieszkań, które pozwoli przekształcić istniejące mieszkanie wraz z pojawieniem się nowych okoliczności i potrzeb zamieszkujących je osób np. przez wydzielenie dodatkowego pomieszczenia. Wtedy nie będzie potrzeby tak wieloaspektowych zmian wynikających ze zmiany miejsca zamieszkania.

1.3. Mieszkanie jako forma statusu społecznego a mieszkanie zaspokajające podstawowe potrzeby

W ofercie deweloperów na nowo powstałych osiedlach lub obiektach znajdują się różne typy mieszkań: kawalerki, mieszkania dwupokojowe, trzypokojowe o różnym metrażu. Młode małżeństwa o średnich zarobkach w wyborze mieszkania kierują się najczęściej w pierwszej kolejności swoimi możliwościami finansowymi, a w drugiej – lokalizacją. Dla osób bardziej majątnych zdecydowanie najważniejsze są lokalizacja i standard mieszkania. Dla niektórych osób mieszkanie jest najistotniejszym elementem zaspokajającym ich podstawowe potrzeby egzystencjonalne, bez większego znaczenia, w jakiej lokalizacji się ono znajduje. Dla części osób posiadanie mieszkania w danej lokalizacji jest wyrazem statusu finansowego i społecznego. Nierzadko zdarza się, że potrzeby osób mających ekskluzywne mieszkania w centrum miasta się zmieniają. Na przykład w wyniku powiększenia się rodziny potrzebny jest dodatkowy pokój i choć mieszkanie jest duże i wygodne, nie ma funkcjonalnej możliwości wydzielenia z istniejącej przestrzeni dodatkowego pomieszczenia, mimo że metraż mógłby na to pozwolić. I tu dla osób kierujących się względami lokalizacyjnymi pojawia się problem, gdyż w preferowanej lokalizacji często nie ma już nowych mieszkań i wtedy są one zmuszone szukać nowego mieszkania gdzie indziej. Autorka zwraca uwagę na potrzebę projektowania mieszkań w taki sposób, by w obrębie tego samego mieszkania można było, w zależności od potrzeb, wydzielić dodatkowe pomieszczenie z większej otwartej przestrzeni. Takie podejście do projektowania mieszkań zapewniłoby komfort jego użytkownikom i pozwoliło uniknąć zmian związanych z przeprowadzką oraz opuszczeniem miejsca, do którego są przywiązani.

2. WARIANTOWOŚĆ ARANŻACJI PROJEKTOWANEGO MIESZKANIA JAKO KOMFORT UŻYTKOWNIKÓW

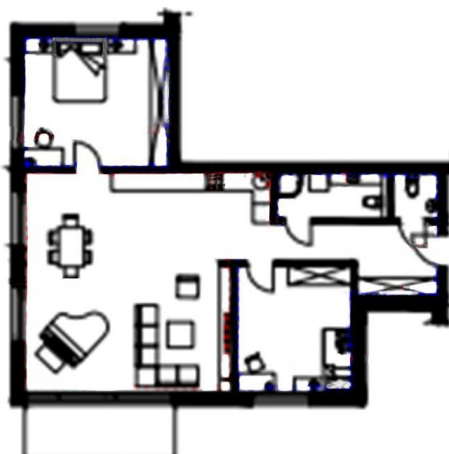
Niektórzy właściciele mieszkań przywiązują się do lokalizacji i otoczenia bardziej, niektórzy mniej, zależy to od wielu czynników. Wychodząc naprzeciw tym, dla których lokalizacja jest ważna ze względów sentymentalnych, autorka uważa, że architekci powinni uwzględnić zmieniające się potrzeby użytkowników i tak projektować mieszkania, by w razie potrzeby istniała możliwość zmian w obrębie danego mieszkania z zachowaniem nadal wysokich standardów funkcjonalnych.

Sytuacja pandemiczna w ostatnich latach i wynikająca z tego względu w wielu przypadkach konieczność pracy online nie tylko dorosłych, ale i uczących się dzieci sprawiła, że liczba pomieszczeń w mieszkaniu stała się niewystarczająca i uniemożliwiała wykonywanie podstawowych czynności, jak praca i nauka. Wygoda i duże powierzchnie pokoi przestały mieć aż tak istotne znaczenie na rzecz wydzielonej, choć niewielkiej przestrzeni zapewniającej ciszę i intymność. Konieczność ciągłego przebywania w jednym mieszkaniu wszystkich domowników jednocześnie wywoływała wzrost zachowań terytorialnych, a w skrajnych przypadkach narastanie konfliktów.

Z wielu względów ważne jest, by powstające współcześnie nowe projekty uwzględniały wymienione w artykule czynniki i miały bardziej elastyczne rozplanowanie pomieszczeń. Te możliwości pewnych zmian, wariantowość wnętrza, zawsze są komfortem dla nabywców, stąd autorka na prowadzonych przez siebie zajęciach projektowych zachęca studentów do projektowania wariantowego. Poniżej autorka przedstawiła przykłady różnych aranżacji pomieszczeń i ich liczby w obrębie tego samego mieszkania na przykładzie fragmentu pracy dyplomowej, której była promotorem. Wariant I mieszkania nr 1 (rys. 1a) jest przykładem dużego mieszkania z reprezentacyjną otwartą przestrzenią dzienną w projektowanym budynku wielorodzinnym z usługami, w centrum miasta, przy ul. Mickiewicza w Poznaniu. Mieszkanie to mogłoby być atrakcyjne raczej dla singli lub bezdzietnych małżeństw ceniących wysoki standard i otwartą dużą przestrzeń niż dla rodzin z dziećmi poszukujących praktycznej przestrzeni „do mieszkania”. Z czasem jednak sytuacja singla czy młodego bezdzietnego małżeństwa może ulec zmianie (przez powiększenie się rodziny lub pracę zdalną) i właśnie na te zmiany projektowane mieszkanie jest przygotowane. W miejscu, gdzie obecnie znajduje się otwarta kuchnia, można wydzielić dodatkowy pokój jako gabinet lub sypialnię rodziców, a kuchnię nieco przesunąć w miejsce, gdzie i tak istnieją szachty (rys. 1b).

Rys. 1a. Wariant I mieszkania nr 1 w budynku wielorodzinnym z usługami [fragment pracy dyplomowej inżynierskiej na Wydziale Architektury PP, studentka: Klaudia Michalak, promotor: dr inż. arch. Karolina Sobczyńska, 2021]

Rys. 1b. Wariant II mieszkania nr 1, gdzie wydzielono dodatkową sypialnię kosztem przestrzeni dziennej [Klaudia Michalak, promotor: dr inż. arch. Karolina Sobczyńska]

Przedstawiony poniżej przykład przedstawia mieszkanie nr 2 (rys. 2a), które mogłoby być atrakcyjne dla osoby starszej (mieszkanie przystosowano dla osoby poruszającej się na wózku) lub bezdzietnego małżeństwa. Zdarza się, że osoba starsza w pewnym momencie wymaga opieki i zachodzi potrzeba, by ktoś z nią zamieszkał, wtedy potrzebny jest dodatkowy pokój. Potrzeba dodatkowego pomieszczenia pojawia się też, gdy rodzina się powiększa. Mieszkanie nr 2 jest niewielkie i wydzielenie dodatkowego pokoju nie jest łatwe ani funkcjonalnie zbyt

komfortowe, jednak część osób zgodziłaby się na taki kompromis, by uniknąć przeprowadzki, zmiany lokalizacji i innych stresujących zmian z tym związanych.

Rys. 2a. Wariant I mieszkania nr 2 (które również jest przystosowane dla osoby niepełnosprawnej ruchowo) w budynku wielorodzinnym z usługami [fragment pracy dyplomowej inżynierskiej na Wydziale Architektury PP, studentka: Klaudia Michalak, promotor: dr inż. arch. Karolina Sobczyńska, 2021]

Rys. 2b. Wariant II mieszkania nr 2 z wydzieleniem dodatkowego pokoju [studentka: Klaudia Michalak, promotor: dr inż. arch. Karolina Sobczyńska, 2021]

3. ŚWIADOMOŚĆ POTRZEB I WARIANTOWOŚĆ PROJEKTÓW JAKO NIETYMIERNA WARTOŚĆ

Endsley [1997] zauważa, że warunkiem skuteczności projektowania jest świadomość potrzeb przyszłych użytkowników oraz jakość alternatyw projektowych uwzględniających te potrzeby. Nowoczesne podejście do projektowania architektonicznego to nie tylko używanie technologii i komputeryzacji, ale rozszerzenie pojęcia projektanta na przyszłego użytkownika i wykorzystywanie badań beha-

wioralnych oraz społecznych do oceny jakości projektowania [Bańka 2002]. Według autorki architekt projektujący mieszkania powinien wykazywać wiele empatii wobec przyszłego użytkownika, zakładać wiele możliwych życiowych scenariuszy i związanych z tym różnych, zmieniających się potrzeb mieszkaniowych. Wygodnym stwierdzeniem jest, że oferta na rynku dysponuje mieszkaniami o różnej liczbie pokoi i każdy może sobie wybrać według własnych potrzeb. Otóż nie każdy może pozwolić sobie na zmianę mieszkania na większe, z większą liczbą pomieszczeń i nie każdy chce zmieniać otoczenie, z którym jest emocjonalnie związany. Odpowiedzią na te problemy jest wariantowość projektowanych mieszkań, do czego autorka artykułu pragnie zachęcić zarówno inwestorów, jak i architektów.

LITERATURA

- Bańka A., 2002, *Spoleczna psychologia środowiskowa*, Scholar, Warszawa.
- Berger P., Berger B., Kelner H., 1973, *The Homeless Mind*. Harmondsworth, Penguin, London.
- Endsley M.R., 1997, *The role of situation awareness in naturalistic decision making*, w: *Naturalistic Decision Making. Expertise: Research and Applications*, red. C. Zsombok, G. Klein, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum, s. 269-283.
- Watkins T., 1990, *The origins of house and home*, „World Archeology”, 21, s. 336-347.
- Werner C.M., Altman I., Oxley D., 1985, *Temporal aspects of home: a transactional perspective*, w: *Home environments*, t. 8: *Human Behavior and Environment*, red. I. Altman, C.M. Werner, Plenum Press, New York, s. 1-32.

VARIABILITY OF DESIGNED APARTMENTS AS A SATISFYING CHANGING NEEDS

Summary

A flat is not only a product that meets the basic human needs, but is also a place in an emotional sense. When buying an apartment, most people are guided by a location that they become attached to over time. It is not uncommon that the life situation and needs of people who own apartments change and at this point, especially for those emotionally connected with the place, the unpleasant problem of multi-faceted change arises. For example, due to the enlargement of the family, an additional room is needed, and although the apartment is large and comfortable, there is no functional possibility of separating an additional room from the existing space. Many years of observations of the above-mentioned situations prompted the author to raise this problem and draw attention to the need to design apart-

ments in such a way that within the same apartment it is possible to separate an additional room from a larger open space, depending on the needs. Such an approach to apartment design would provide comfort to its users and save unwanted changes related to moving and leaving the place to which they are attached.

Keywords: apartment, variants of arrangement, place, location, comfort

